

Józef Dębiński

Księża diecezji włocławskiej posłami i senatorami w II Rzeczypospolitej

Studia Włocławskie 9, 444-460

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JÓZEF DĘBIŃSKI

KSIEŻA DIECEZJI WŁOCŁAWSKIEJ POŚLAMI I SENATORAMI W II RZECZPOSPOLITEJ

Jednym z pierwszych przejawów organizacji życia politycznego w odrodzonej Polsce były wybory do sejmu, które tymczasowy naczelnik państwa Józef Piłsudski dekretem z 28 XI 1918 r. wyznaczył na 26 I 1919 r.¹ Sprawę wyborów do Sejmu Ustawodawczego poruszyli biskupi polscy na konferencji plenarnej w dniach 10–12 XII 1918 r. oraz w wydanym wspólnym orędziu pasterskim do duchowieństwa i wiernych (10 XII 1918 r.), wzywając wszystkich Polaków do jedności i zgody, do łączenia się pod sztandarem narodowym, a do przeciwstawienia się anarchii, agitacji bolszewickiej i socjalistycznej ponadto wskazywali, że każdy obywatel jest budowniczym gmachu narodowego i od niego zależy, czy to budowanie Polski oparte będzie na trwałym fundamencie, co gwarantuje tylko katolicka nauka społeczna².

O tym, jak bardzo poważnie traktowali biskupi sprawę wyborów do Sejmu Ustawodawczego, może świadczyć rozporządzenie biskupa kujawsko-kaliskiego Stanisława Zdzitowieckiego. Zalecał on duchowieństwu podejmowanie wszelkich działań, aby w Sejmie zdobyli większość posłowie o zdecydowanych przekonaniach katolickich. Napisał nawet m.in.: „Obowiązek wzięcia udziału w wyborach i oddanie głosu na posła katolickiego, względnie na listę posłów ułożoną według zasad katolickich jest tak ważnym, że choćby kto dla oddania głosu, nie mając innego wyjścia, Mszę św. w niedzielę opuścił, nie miałyby za to grzechu ciężkiego. Należy jednak starać się o to, aby wszyscy wyborcy i Mszy św. wysłuchali, i w wyborach wzięli udział”³.

Pod względem politycznym wpływ na wrocławskie duchowieństwo miały programy takich partii, jak: Narodowa Demokracja (endecja), Chrześcijańska Demokracja (chadecja), Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe, Stronnictwo Katolicko-Ludowe, Polskie Stronnictwo Ludowe „Piaś” i Narodowa Partia Robotnicza (NPR)⁴. Generalnie sympatyzo-

wało ono ze stronnictwami stojącymi na gruncie katolicko-narodowym, chociaż do niektórych punktów ich programów lub wystąpień miało mniejsze lub większe zastrzeżenia. W sposób szczególny włocławscy księża byli zaangażowani w działalność powstałego w 1917 r. Zjednoczenia Ludowego (ZL), a następnie (od 1918 r.) Polskiego Zjednoczenia Ludowego (PZL), utworzonego przez ks. Wacława Blizińskiego, którego był on prezesem. Latem 1919 r. partia ta została zarejestrowana pod nazwą Narodowego Zjednoczenia Ludowego (NZL). Była to centroprawicowa partia ludowa, ideowo i programowo bliska endecji, a różniąca się od niej jedynie taktyką. Ambicją ks. W. Blizińskiego było utworzenie z obu tych ugrupowań jednej partii, na wzór niemieckiego Centrum Katolickiego⁵.

Duchowieństwo diecezji kujawsko-kaliskiej wzięło czynny udział w przygotowaniu pierwszych wyborów. Już na zebraniu dziekańskim, które odbyło się 4 XII 1918 r. we Włocławku, podjęto zobowiązanie uświadamiania parafian w sprawie przyszłych wyborów parlamentarnych. Postanowiono, że należy informować ludność, aby wybierała do parlamentu katolików, a nie głosowała na socjalistów. Podjęto nawet decyzję, aby wybrać na każdy okręg wyborczy od dwóch do trzech delegatów, którzy niejako pokierowaliby wyborami. W uświadamianiu społeczeństwa miały pomagać organizacje religijne oraz społeczne: bractwa, kółka różańcowe, kółka rolnicze i różnego rodzaju stowarzyszenia. Nie organizowano wieców, a chcąc przeciwstawić się socjalistom, wysyłano na ich wiece dobrze uświadomionych katolików. Księża w swej agitacji politycznej raczej nie korzystali z ambony⁶.

Warto przy tej okazji wspomnieć, że w całej diecezji kujawsko-kaliskiej było siedem okręgów wyborczych: włocławsko-nieszawski (nr 7), słupecko-konińsko-kolski (nr 8), kalisko-turecki (nr 10), sieradzko-wieluński (nr 11), łódzko-łasko-brzeziński (nr 13), częstochowsko-radomszczański (nr 30) i piotrkowski (nr 31)⁷.

W pierwszych wyborach do Sejmu Ustawodawczego z terenu diecezji kujawsko-kaliskiej weszło 40 posłów, w tym pięciu księży⁸: Wacław Bliziński – proboszcz z Liskowa⁹, Stanisław Dziennicki – wikariusz z Konina¹⁰, Szczęsny Starkiewicz – proboszcz z Lubienia Kujawskiego¹¹, Zygmunt Sędzimir – proboszcz z Kamienicy Polskiej¹², Bolesław Wróblewski – proboszcz z Częstochowy¹³. Ogółem z całego kraju do Sejmu weszło 33 księży posłów¹⁴.

Księża posłowie łączyli się w swojej działalności sejmowej z różnymi ugrupowaniami, przede wszystkim z prawicowymi i centrowymi¹⁵.

Księża posłowie z diecezji kujawsko-kaliskiej należeli przede wszystkim do kierowanego przez ks. Wacława Blizińskiego PZL¹⁶ oraz do endecji¹⁷. Po zmianach, jakie nastąpiły w lecie 1919 r., do klubu NZL, liczącego 68 posłów, należeli z diecezji kujawsko-kaliskiej księża posłowie¹⁸: ks. Wacław Bliziński, reprezentujący okręg wyborczy nr 10; ks. Stanisław Dziennicki, poseł okręgu nr 8; ks. Szczęsny Starkiewicz, poseł okręgu nr 7.

Do powstałego 6 XI 1918 r. Polskiego Zjednoczenia Narodowego¹⁹, które we wrześniu 1919 r. weszło do Związku Ludowo-Narodowego, należał też ks. Bolesław Wróblewski, poseł okręgu nr 11, chociaż do Sejmu kandydował z listy ogólnonarodowej²⁰. Ostatni z pięciu posłów duchowieństwa wrocławskiego, ks. Zygmunt Sędzimir, kandydował z PZL (okręg 30), przynależąc początkowo nawet do Klubu NZL (okręg 30); w Sejmie jednak przeszedł do Klubu Związku Sejmowego Ludowo-Narodowego²¹.

Sejm Ustawodawczy początkowo powołał 23 komisje sejmowe, ale następnie ich liczbę powiększono do 31²². Księża posłowie angażowali się w prace różnych komisji sejmowych, a niektórzy pracowali nawet w kilku komisjach. Brali też udział w pracach Sejmu mających pierwszorzędne znaczenie dla życia Kościoła i narodu, jak np. przygotowanie i uchwalenie konstytucji, kwestia dwuizbowości parlamentu, sprawa reformy rolnej, mniejszości narodowych, kwestia budżetu czy sprawy kościelne²³. I tak dla przykładu w czasie pierwszej sesji Sejmu (trwała od 10 II do 1 VIII 1919 r.) księża posłowie zabierali głos aż 96 razy, w tym np. ks. Szczęsny Starkiewicz – 11 razy²⁴. Z kolei ks. poseł S. Dziennicki złożył wniosek dotyczący reformy rolnej²⁵. W dyskusji sejmowej na ten temat zabrało głos aż 14 księży, w tym księża posłowie diecezji wrocławskiej: S. Dziennicki, Z. Sędzimir i S. Starkiewicz²⁶.

W sprawie reformy rolnej pojawiły się trzy koncepcje: upaństwowienia ziemi jako majątku narodowego, za który uważano także majątek kościelny (program socjalistyczny), ograniczenia własności prywatnej (stronictwa ludowe) i pogląd umiarkowany (mniejszości), by reformę przeprowadzić drogą ewolucji, na zasadzie chrześcijańskiego pojęcia własności, a nie rozstrzygnięć radykalnych²⁷. Ze stanowiskiem przedstawionym przez socjalistów polemizował w przemówieniu sejmowym z 16 VI 1919 r. ks. S. Dziennicki, przedstawiając program swojej partii, tj. Polskiego Zjednoczenia Ludowego²⁸.

Z kolei ks. poseł S. Dziennicki, jako sprawozdawca Komisji Konstytucyjnej, w dniu 6 VI 1922 r. domagał się zniesienia obowiązujących

w dalszym ciągu w wolnej Polsce przepisów antykościelnych z zakresu ustawodawstwa państw zaborczych, które to prawa krępowały wolność Kościoła katolickiego²⁹.

W sprawach polityki zagranicznej wypowiadał się w Sejmie w dniu 23 V 1919 r. ks. poseł W. Bliźniński, dyskutując nad sprawozdaniem Ignacego Paderewskiego z jego działalności na Kongresie Pokojowym w Paryżu³⁰.

W dniu 8 III 1919 r. ks. poseł Starkiewicz, w imieniu PZL, poparł zdecydowanie wnioski dotyczący poprawy położenia służby folwarcznej. W swoim przemówieniu w dniu 13 V 1919 r. napiętnował wprost rugi robotników z mieszkań na ulicę, nazywając to zdradą wobec państwa³¹. By przyjąć z pomocą bezrobotnym, a zwłaszcza by zaradzić rozwojowi prądów komunistycznych w Polsce, ks. poseł Dziennicki w swoim wystąpieniu sejmowym z 31 III 1919 r. wzywał do uruchomienia robót publicznych³².

Pilną sprawą, której rozwiązaniem musiało się zająć młode państwo, było roztoczenie opieki nad opuszczonymi i zaniedbanymi dziećmi. Tej kwestii wiele uwagi poświęcił Sejm, powołując specjalną Komisję Opieki Społecznej, która z kolei zajęła się powołaniem m.in. takich organizacji, jak Pogotowia Opiekuńcze. Ks. Wróblewski, jako poseł sprawozdawca Komisji Opieki Społecznej, w swoim wystąpieniu sejmowym z 23 I 1920 r. zaproponował założenie ok. 40 (każde po 50 dzieci) schronisk czasowego pobytu dzieci w Kongresówce i Małopolsce³³. Propozycję tę poparł w sprawozdaniu Komisji Skarbowo-Budżetowej w dniu 18 V 1920 r. ks. W. Bliźniński. W przemówieniu sejmowym z 16 VII 1920 r., ks. Bliźniński stwierdził, że trzy komisje: Opieki Społecznej, Skarbowo-Budżetowa i Zdrowia Publicznego zwróciły się o zatwierdzenie 200 tys. marek na dodatkowe dożywianie dzieci. Przedstawiając tę sprawę, wskazywał, że od kwietnia 1919 r. naród amerykański służy dzieciom pomocą. Przypomniał też, że taką akcję prowadzi Państwowy Komitet Pomocy Dzieciom, który ma pod opieką 267 komitetów, 742 subkomitety, 7539 kuchni i ochronek³⁴.

Księża posłowie z diecezji kujawsko-kaliskiej wykazywali się dużą inicjatywą legislacyjną, o czym świadczą wnioski poselskie zgłaszane na piśmie do łaski marszałkowskiej. Zwykle były to wnioski wieloosobowe, ale nie brak też było jednego wnioskodawcy. Na podstawie 137 druków sejmowych Sejmu Ustawodawczego, na których są wnioski złożone przez księży posłów, można wskazać na następujące wnioski poselskie złożone przez księży posłów z diecezji włocławskiej³⁵.

Ks. W. Bliziński złożył osiem wniosków, które przekazane zostały do pięciu komisji sejmowych: Komisji Opieki Społecznej – w sprawie żywienia dzieci szkół początkowych, w sprawie żebractwa i włóczęgostwa, w sprawie ukrócenia nadużyć przy wykonywaniu bilansów przez Towarzystwa Akcyjne, w sprawie uchwalenia ustawy o opiece społecznej; Komisji Rolnej – w sprawie przymusowego zalesienia obszarów leśnych i nieużytków piaszczystych; Komisji Oświatowej – w sprawie zakładania szkół pracy na wsi; Komisji Prawniczej – w sprawie ustawy o uregulowaniu stanu posiadania cerkwi, kaplic prawosławnych i kościołów katolickich oraz cerkwi unickich; Komisji Skarowo-Budżetowej – w sprawie zwolnienia od opłat skarbowych zapisów darowizn i fundacji o charakterze użyteczności opiekuńczo-społecznej i w sprawie prowadzenia ksiąg stanu cywilnego.

Ks. S. Dziennicki złożył cztery wnioski do czterech komisji sejmowych: Komisji Rolnej – w sprawie reform agrarnych zmierzających do poprawy bytu małorolnych i bezrolnych; Komisji Wojskowej – w sprawie poboru koni na potrzeby armii; Komisji Oświatowej – w sprawie zrównania pensji nauczycieli szkół powszechnych; Komisji Skarbowo-Budżetowej – w sprawie wypłacania procentów przez kasy powiatowe.

Ks. Zygmunt Sędzimir złożył pięć wniosków do pięciu komisji sejmowych: Komisji Administracyjnej – w sprawie zamachu na wojsko polskie w dniu 28 V 1918 r. w Krzepicach, pow. częstochowski; Komisji Skarbowo-Budżetowej – w sprawie zabezpieczenia kraju przed masowym przemycaaniem bydła, drobiu i tłuszczów poza granice kraju; Komisji Rolnej – w sprawie stosowania się rządu do ustawy o reformie rolnej; Komisji Zagranicznej Komunikacyjnej Przemysłowo-Handlowej – w sprawie kolejek dojazdowych w Polsce; Komisji Opieki Społecznej – w sprawie natychmiastowej pomocy rządu dla zniszczonych przez gradobicie gmin starostwa częstochowskiego.

Ks. Szczęsny Starkiewicz złożył sześć wniosków do pięciu komisji sejmowych: Komisji Prawniczej – w sprawie przymusowego wykupu obszarów; Komisji Odbudowy Kraju – w sprawie wspierania przez rząd akcji społecznej na polu budowy domów ludowych; Komisji Rolnej – w sprawie krzywdzącego rolnictwo poboru koni na potrzeby wojskowe w powiatach nieszawskim i włocławskim oraz drugi wniosek w sprawie ochrony koni wojskowych; Komisji Wojskowej – w sprawie udzielania zasiłków rodzinom, które utraciły jedynego żywiciela na wojnie; Komisji Administracyjnej – w sprawie zwrócenia parafii rzymskokatolickiej kościoła pokarmelickiego w Głębokiem (Ziemia Wileńska, woj. nowo-

grodzkie) zabranego przez carski rząd rosyjski na użytek wyznania prawosławnego.

Ks. Bolesław Wróblewski złożył trzy wnioski do trzech komisji sejmowych: Komisji Wojskowej – w sprawie umożliwienia sprzętu zboża z pól nadgranicznych miasteczka Bolesławia ziemi wieluńskiej; Komisji Komunikacyjnej – w sprawie powstrzymania rozbiórki kolejki dojazdowej Praszka-Szapany w ziemi wieluńskiej; Komisji Prawniczej – w sprawie pozostawienia sądu powiatowego w Częstochowie.

Wszyscy księża posłowie z diecezji kujawsko-kaliskiej brali udział w różnych komisjach sejmowych³⁶ – ks. W. Bliźniński w Komisjach: Opieki Społecznej, Skarbowo-Budżetowej, Spółdzielczej, Zdrowia Publicznego; ks. S. Dziennicki w Komisjach: Oświatowej, Skarbowej, Rolnej i Konstytucyjnej; ks. Z. Sędzimir w Komisjach: Przemysłowo-Handlowej i Spraw Zagranicznych; ks. S. Starkiewicz w Komisjach: Apropowizacyjnej, Ochrony Pracy, Odbudowy Kraju, Petycyjnej; ks. B. Wróblewski w Komisji Opieki Społecznej³⁷. Ponadto niektórzy z nich piastowali funkcje w ramach klubów sejmowych, np. ks. S. Dziennicki pełnił funkcję członka zarządu Narodowego Zjednoczenia Ludowego³⁸. Niektórzy z księży posłów byli przewodniczącymi komisji. Tak było w przypadku ks. S. Starkiewicza, który oprócz pełnienia funkcji przewodniczącego Komisji Petycyjnej, był też zastępcą przewodniczącego Komisji Odbudowy Kraju i sekretarzem Komisji Apropowizacyjnej. Funkcję sekretarza w Komisji Przemysłowo-Handlowej pełnił też ks. Z. Sędzimir³⁹.

* * *

Uchwalenie konstytucji 17 III 1921 r.⁴⁰, a następnie ogłoszenie 22 VII 1922 r. nowej ordynacji wyborczej na zasadzie proporcjonalności⁴¹, było preludeum do zmagania się pilsudczyków z endecją o uzyskanie wpływów w przyszłym Zgromadzeniu Narodowym. Nowa kampania wyborcza, do której zgłosiło się 20 partii, przebiegała w atmosferze ostrej walki politycznej. Stolica Apostolska, nie chcąc dalszego konfliktowania społeczeństwa przez niekiedy agresywne wystąpienia księży posłów, próbowała nawet zakazać księżom piastowania stanowisk poselskich⁴².

Z okazji wyborów w 1922 r. biskupi polscy wystosowali list pasterski. Przypomnieli w nim, że obowiązkiem każdego obywatela jest pójść do wyborów i oddać głos na ludzi „mądrych, uczciwych, szczerze religijnych”, nie należy głosować na wrogów Kościoła⁴³.

Warto pamiętać, że w tym czasie na gruncie narodowo-katolickim stały dwie partie: Chrześcijański Związek Jedności Narodowej (lista

nr 8) i Centrum, w którym osnowę stanowiło Zjednoczenie Ludowe (lista nr 12). Partie lewicowe, choć były w mniejszości, to jednak poprzez swoją krzykliwość manifestowały pewność siebie⁴⁴.

W diecezji kujawsko-kaliskiej tuż przed listopadowymi wyborami do Sejmu i Senatu w 1922 r. odprawiano specjalne nabożeństwa. W niedzielę, zamiast niesporów, odmawiany był różaniec wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu⁴⁵. W sam dzień wyborów, zgodnie z zaleceniem ordynariusza, msze odprawiano wcześniej niż zwykle, bo już o godz. 9, a po mszy odmawiano litanie do Najświętszego Serca Pana Jezusa z błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem⁴⁶.

W wyborach zwyciężyła prawica, która stworzyła blok wyborczy Chrześcijański Związek Jedności Narodowej⁴⁷. W jego skład weszły: Związek Ludowo-Narodowy, Chadecja oraz Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Ludowe. Poniosły klęskę ugrupowania piłsudczykowski i centrowe, wzrosła natomiast liczba posłów reprezentujących mniejszości narodowe⁴⁸.

Wcześniej, Konferencja Episkopatu Polski, która obradowała w dniach 21–25 VI 1922 r. ustaliła, że do Sejmu i Senatu wejdzie tylko ośmiu księży na całą Polskę⁴⁹. Jednak ostatecznie w wyborach do Sejmu I kadencji (5 XI 1922) mandaty poselskie uzyskało 18 duchownych, natomiast do Senatu (12 XI 1922) weszło ośmiu księży⁵⁰. Z diecezji kujawsko-kaliskiej kandydowali do Senatu, ale nie zostali wybrani, dwaj księża: ks. W. Bliźniński, proboszcz z Liskowa, i ks. Jan Kabata, proboszcz i dziekan z Zagórowa.

W grupie księży posłów znalazł się ks. Stanisław Nawrocki, kapłan wrocławski, pochodzący z terenów Litwy Środkowej, który za zgodą ordynariusza kujawsko-kaliskiego przeniósł się w 1910 r. w rodzinne strony. Wybrany został do Sejmu I kadencji z okręgu obejmującego powiaty: Białystok, Sokółka i Wołkowysk, z listy nr 12 Polskie Centrum, z ramienia Narodowego Chrześcijańskiego Stronnictwa Pracy⁵¹. Należy też wspomnieć posła I kadencji Sejmu, ks. Władysława Matusa vel Józefa Malkiewicza, który chociaż nie był kapłanem diecezji wrocławskiej, ale po zakończeniu II wojny światowej związał się z nią aż do śmierci⁵².

Wybory w 1922 r. poczyniły pewne spustoszenie na niwie kościelnej i społecznej. Agitatorzy większe zrozumienie znajdowali na wsi niż w mieście, dlatego prześcigali się w obietnicach. Najbardziej do mentalności wiejskiej trafiały hasła bolszewickie: „chłop ma rządzić – jemu się należy władza – tylko wtedy będzie sprawiedliwość i porządek”⁵³.

Istniejąca sytuacja społeczno-polityczna wciąż budziła niepokój za troskanego o kraj duchowieństwa wrocławskiego. Dlatego ordynariusz ku-

jawsko-kaliski polecił, aby w każdą niedzielę i święto odmawiać po mszy we wszystkich kościołach diecezji ułożoną przez prymasa E. Dalbora modlitwę za ojczyznę⁵⁴.

* * *

Pod hasłem sanacji życia publicznego i wzmocnienia władzy wykonawczej, zwłaszcza prezydenckiej, odbyły się wybory parlamentarne II kadencji: do Sejmu w dniu 4 III 1928 r. i do Senatu – 11 III 1928 r. Do wyborów zgłoszono ponad 30 list kandydatów⁵⁵.

Sanacja przed wyborami w 1928 r. chciała skupić wokół siebie szerokie kręgi społeczne, dlatego zabiegała o poparcie Kościoła katolickiego. Stolica Apostolska powiadomiła J. Piłsudskiego, że wolą Piusa XI jest, aby biskupi nie występowali przeciwko rządowi. W liście pasterskim z 6 XII 1927 r. biskupi, mówiąc o obowiązku udziału w wyborach, tłumaczyli, że są one „niejako bitwą o przyszłe losy naszej Ojczyzny”, w której każdy, kto tylko może, powinien wziąć udział. Nowy parlament miał bowiem zmienić Konstytucję RP i uporządkować ważne sprawy związane z życiem religijnym i moralnym narodu i państwa. Dlatego biskupi wzywali do głosowania na ludzi o przekonaniach katolickich i nie-nagannym życiu⁵⁶.

W parlamencie w 1928 r. zasiadło w sumie 12 księży: dziewięciu – w Sejmie i trzech – w Senacie⁵⁷. Do Sejmu II kadencji z listy Katolicko-Narodowej i Katolicko-Ludowej z diecezji włocławskiej kandydował z okręgu wyborczego kalisko-wieluńsko-tureckiego ks. Stanisław Śmietanko, prefekt z Kalisza⁵⁸, oraz z listy Polskiego Bloku Katolickiego (nr 25) ks. Stanisław Wojsa, prefekt z Włocławka⁵⁹. Natomiast kandydatem do Senatu z listy nr 24, z województwa łódzkiego, był ks. proboszcz Walery Pogorzelski z Sieradza⁶⁰. Żaden jednak nie zwyciężył w tych wyborach⁶¹.

Przewaga przeciwników sanacji przyczyniła się do zaognienia sytuacji politycznej. Nastąpiła konsolidacja lewicy i prawicy sejmowej, w związku z czym wybory w 1928 r. nie przyniosły istotnego rozstrzygnięcia. Zdaniem czynników kościelnych były one wyrazem wpływów komunistycznych⁶². Dlatego prezydent RP dnia 29 VIII 1930 r. rozwiązał Parlament.

* * *

Nowe wybory III kadencji zostały wyznaczone: do Sejmu na 16 XI 1930 r., a do Senatu na 23 XI 1930 r. Episkopat tym razem po raz pierwszy nie wydał wspólnej odezwy z okazji wyborów, pozostawiając

pod tym względem swobodną decyzję poszczególnym ordynariuszom. Księża wrocławscy w niedzielę 9 XI 1930 r. odczytali w sprawie wyborów zwięzły komunikat bp. Karola Radońskiego, w którym zabronił on duchowieństwu czynić własnych komentarzy w sprawie wyborów⁶³. W Sejmie i w Senacie III kadencji zasiadało siedmiu księży (sześciu w Sejmie i jeden w Senacie)⁶⁴, ale żaden z ich nie pochodził z diecezji wrocławskiej⁶⁵.

* * *

Ostatnie lata II Rzeczypospolitej upłynęły pod znakiem zmian społecznych i gospodarczych. Polska powoli wychodziła z kryzysu gospodarczego. Sanacja zmieniła nie tylko konstytucję, ale także ordynację wyborczą⁶⁶. Prawo głosu przyznano tylko osobom zasłużonym, przede wszystkim samorządom, pewnym instytucjom i osobom z wyższym wykształceniem. Księża mogli głosować na kandydatów do Kolegium Wyborczego do Senatu⁶⁷. Episkopat przed wyborami nie wydał jakiegoś specjalnego orędzia do duchowieństwa i wiernych⁶⁸. Nadużycia popełnione przy uchwalaniu konstytucji oraz antydemokratyczna ordynacja wyborcza skłaniała również niektórych polskich biskupów do bojkotu wyborów⁶⁹. Po wyborach do Sejmu i Senatu IV kadencji (8 IX i 15 IX 1935 r.), wygranych przez obóz rządowy, mimo bojkotu opozycji, do władz ustawodawczych weszły osoby, na które głosowało niewiele ponad 1/3 uprawnionych. Antysanacyjna opozycja lewicowa i prawicowa nie miała żadnego wpływu na skład rządu i na kierunki rozwoju państwa⁷⁰.

Jednym z nielicznych księży posłów IV kadencji był ks. Stefan D o n a r, proboszcz parafii Pyzdry k. Wrześni, który pracował w dwóch Komisjach Sejmowych: Oświaty (do grudnia 1937 r) i Regulaminowej. W październiku 1935 r. i w marcu 1936 r. został wybrany do specjalnej komisji sejmowej do rozważenia projektu ustawy o upoważnieniu prezydenta RP do wydawania dekretów. W interpelacji poselskiej z lipca 1938 r. zaproponował rozważenie możliwości zawieszenia działalności organizacji niemieckich, zwłaszcza narodowosocjalistycznych. Jako poseł przyczynił się też do uzyskania pełnych praw akademickich dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁷¹.

* * *

Żadnej odezwy nie wydał episkopat z okazji ostatnich przedwojennych wyborów w 1938 r. Biskupi najprawdopodobniej uznali, że wierni są już tak dobrze uświadomieni pod względem politycznym, że bez spe-

cialnych wskazówek i zachęt oddadzą głos na katolików. Funkcję uświadamiania wiernych przejęła prasa katolicka i organizacje Akcji Katolickiej. Jest rzeczą zrozumiałą, że żadna z partii programowo walcząca z religią i Kościołem lub nie uznająca zasad i norm katolickich nie mogła liczyć na poparcie episkopatu⁷².

Wybory do Zgromadzenia Narodowego V kadencji odbyły się: do Sejmu 6 XI, a do Senatu 13 XI 1938 r. Przyniosły one zwycięstwo pro-rządowego Obozu Zjednoczenia Narodowego, którego kandydaci obsadzili 80% mandatów. Klęskę poniosła opozycja wewnątrzsanacyjna z Walerym Sławkiem na czele, jak również opozycja antysanacyjna. W wyborach wzięło udział ok. 70% uprawnionych. Przeciwko bojkotowi wyborów opowiedziała się hierarchia kościelna z prymasem A. Hlondem na czele⁷³.

W czasie ostatniej kadencji parlamentarnej w Sejmie zasiadał tylko ks. Józef Lubelski, a w Senacie czterech księży, w tym dwóch z nominacji prezydenta RP. Senatorem z nominacji prezydenta został w dniu 23 XI 1938 r. ks. Waław Bliżiński, proboszcz z Liskowa. W Senacie piastował on funkcję wiceprezesa Sądu Marszałkowskiego oraz członka dwóch Komisji senackich: Administracyjno-Samorządowej i Budżetowej⁷⁴.

* * *

Duchowieństwo wrocławskie zawsze opowiadało się za niepodległością i odbudową państwa polskiego. Nie może więc dziwić fakt, że czynnie włączyło się w kształtowanie życia społecznego i politycznego kraju, wzywało do jedności i zgody oraz uświadamiało konieczność budowania kraju w oparciu o katolicką naukę Kościoła.

Księża wrocławscy sympatyzowali ze stronnictwami stojącymi na gruncie katolicko-narodowym i z tych ugrupowań kandydowali do Sejmu i Senatu. W II Rzeczypospolitej odbyły się sześciokrotnie wybory do Sejmu i Senatu. W Sejmie Ustawodawczym zasiadało z diecezji kujawsko-kaliskiej pięciu księży; w Sejmie IV kadencji – jeden ksiądz, a w Senacie V kadencji – jeden ksiądz z nominacji prezydenta RP. Wybrani do parlamentu z terenu diecezji wrocławskiej księża czynnie brali udział w różnych komisjach sejmowych. Naczelnym zadaniem pracy parlamentarnej wrocławskich księży posłów był wysiłek zmierzający do uznania zasad chrześcijańskich w życiu społecznym i państwowym i to w okresie, kiedy koła antyklerykalne dążyły do usunięcia tych wartości z życia społeczno-politycznego.

PRZYPISY

¹ Dekret Naczelnika Państwa o wyborach do Sejmu Ustawodawczego (wraz ze spisem okręgów wyborczych), „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 18, poz. 47; *Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866–1925*, red. H. Janowska i T. Jędruszcak, Warszawa 1984, s. 451–454; *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, red. H. Mościcki i W. Dzwonkowski, Warszawa 1928, s. 350.

² *Biskupi polscy do duchowieństwa i wiernych*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” (WAW) 8(1918), s. 459–476; S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1992, s. 325. W liście pasterskim z 10 XII 1918 r. przedkładano katolikom dwa obowiązki: „nie uchylać się od głosowania” oraz „głosować dobrze i rozumnie”. Jako cechy dobrego posła wymieniano następujące przymioty: „prawdziwy katolik”, „sumienny człowiek”, „zobowiązany do obrony waszych spraw i pracy nad podniesieniem waszego dobrobytu”.

³ S. Zdzitowiecki, *W sprawie wyborów do Sejmu Ustawodawczego*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” (KDW) 13(1919), s. 3–4. Według wytycznych bp. S. Zdzitowieckiego duchowieństwo diecezjalne miało zgłaszać ordynariuszowi do zatwierdzenia kandydatury księży na posłów w danym okręgu wyborczym, co było zgodne z prawem kanonicznym, według którego żaden kapłan bez zgody biskupa nie mógł zostać posłem (kan. 139, § 4).

⁴ C. Strzeszewski, *Chrześcijańskie stronnictwa polityczne*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce w latach 1832–1939*, red. C. Strzeszewski [i in.], Warszawa 1981, s. 455.

⁵ J. Tomicki, *Partie polityczne*, w: *Polska odrodzona 1918–1939*, red. J. Tomicki, Warszawa 1988, s. 46–47; J. Holzer, *Mozaika polityczna drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974, s. 145; R. Wapiński, *Narodowa Demokracja 1893–1939*, Warszawa 1980, s. 27–77. NZL opowiadała się za nienaruszalnością własności prywatnej. Dążyło do nadania państwu charakteru narodowego, wysuwając m.in. postulaty powiększenia polskiego stanu posiadania, ograniczenia wpływów mniejszości narodowych (zwł. Żydów) w przemyśle i handlu. W polityce społeczno-gospodarczej opowiadało się za ewolucyjnym charakterem reformy rolnej. W kwestiach polityczno-ustrojowych opowiadało się za systemem parlamentarnym, powszechnym prawem wyborczym, ograniczonymi kompetencjami prezydenta. Postulowało wychowanie religijne i narodowe, obowiązkowe i bezpłatne nauczanie szkolne, uprzywilejowanie Kościoła katolickiego.

⁶ *Zjazd dziekanów*, KDW 12(1918), s. 355–356,

⁷ *Powstanie II Rzeczypospolitej...*, dz. cyt., s. 452; Dekret Naczelnika Państwa o wyborach do Sejmu Ustawodawczego, poz. cyt.

⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Prymasa Polski (AAG, APP) I 111a. Protokół obrad; S. Zdzitowiecki, *Do kapłanów – posłów na Sejm Ustawodawczy*, KDW 13(1919), s. 33–35, 55; S. Sierpowski, *Historia najnowsza (1918–1939)*, Warszawa 1998, s. 42–44; S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 324–326; I. Ihnatowicz, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, Warszawa 1971, s. 107–111; A. Ajnenkiel, *Historia Sejmu Polskiego*, t. 2, cz. 2, Warszawa 1989, s. 32. Na konferencji episkopatu w Warszawie w dniach 12–14 III 1919 r. biskupi przyjęli zasady zredagowane przez wizytatora apostolskiego A. Rattiego dla księży posłów. Zdaniem przedstawiciela Watykanu duchowni w publicznym rozpatrywaniu spraw kościelnych i mieszanych powinni zawsze powoływać się na prawa Kościoła i Stolicy Apostolskiej.

⁹ S. Kęszka, *Inicjatywy społeczno-oświatowe ks. prałata Wacława Bliźnińskiego w Liskowie w latach 1900–1925*, „Kaliskie Studia Teologiczne” 2(2002), s. 217–233; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, oprac. M. Smogorzewska, red. naukowy A.K. Kunert, t. 1, Warszawa 1998, s. 148–149; Z. Skrobicki, *Ksiądz Wacław Bliźniński – twórca Liskowa*, w: *Chrześcijaństwo*, red. B. Bejze, t. 4, Warszawa 1980, s. 7–33; t e n ż e, *Bliźniński Wacław*, w: *Włocławski słownik biograficzny*, pod red. S. Kunikowskiego, t. 2, Włocławek 2005, s. 17–20.

Ks. Wacław Bliźniński urodził się 28 VII 1870 r. w Warszawie w rodzinie mieszczańskiej. Po studiach w seminarium włocławskim (1887–1892) przyjął święcenia kapłańskie 30 XI 1892 r. Po kilku latach pracy na różnych stanowiskach, w grudniu 1899 r. został skierowany do Lisko-

wa k. Kalisza. Jako proboszcz w swojej pracy główną uwagę zwrócił na rozwój oświaty, organizowanie kas oszczędności i tworzenie organizacji spółdzielczych. Z jego inicjatywy powstały w Liskowie: szkoła handlowa, mleczarnia parowa spółdzielcza, 7-klasowa szkoła powszechna, gimnazjum (przekształcone na seminarium nauczycielskie, przeniesione w 1925 r. do Stupcy), Stowarzyszenie Rolniczo-Handlowe, młyn parowy spółdzielczy w Koźminku, piekarnia spółdzielcza, spółdzielcza cegielnia i betoniarnia, Bank Ludowy (Kasa Stefczyka), Dom Ludowy, boisko sportowe i strzelnica, przedszkole, szkoła zawodowa, przytułek dla starców, remiza strażacka, trzy świetlice dla młodzieży, biblioteka i czytelnia, sierociniec, szkoła rzemieślniczo-przemysłowa, warsztaty szkolne szewskie i krawieckie z własnym sklepem w Kaliszu, łaźnię ludowe, szpital na 30 łóżek, gabinet dentystyczny. Przy Domu Ludowym istniały takie organizacje, jak: Kółko Rolnicze, Koło Gospodyń Wiejskich, Związek Rezerwistów, Akcja Katolicka, Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, Związek Strzelecki, Czerwony Krzyż, Przystosowanie Wojskowe, chór, orkiestra, kółko dramatyczne. Jako działacz społeczny był prezesem Okręgowego Związku Spółdzielni Rolniczych oraz Rady Nadzorczej Centralnej Kasy Spółek Rolniczych, członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Higienicznego oraz Straży Ogniowych w Polsce, laureatem Polskiej Akademii Umiejętności, radcą Izby Rolniczej w Łodzi. Za całokształt pracy społecznej został odznaczony przez władze państwowe: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1923 r.), Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą tegoż Orderu (1937 r.), Złotym Krzyżem Zasługi (1936 r.). Posiadał też różne odznaczenia honorowe wielu organizacji społecznych. Od 1904 r. prowadził działalność również polityczno-niepodległościową. Od 1916 r. bardzo aktywnie włączył się w życie polityczne. W 1917 r. został współzałożycielem Zjednoczenia Ludowego (prezes Rady Naczelnej). W 1918 r. utworzył nowe ugrupowanie polityczne – Polskie Zjednoczenie Ludowe, przemianowane później na Narodowe Zjednoczenie Ludowe (przestało istnieć w 1923 r.), z którego listy nr 10 (Kalisz) został posłem. Jako poseł aż dwa razy był wysyłany z ramienia polskiego parlamentu do Stanów Zjednoczonych (1921, 1922) w celu wymiany doświadczeń w sprawach opieki społecznej i w sprawach emigracji. W czasie wojny polsko-bolszewickiej był członkiem Rady Obrony Państwa. Pełnił też w latach 1918–1924 funkcję kierownika sekcji, a następnie dyrektora Departamentu Opieki Społecznej Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Kandydował do Sejmu i Senatu I kadencji w województwie łódzkim, ale do parlamentu nie wszedł. W latach 1923–1930 aktywnie działał w PSL „Piast”, pełniąc nawet funkcję członka Rady Naczelnej (1927–1930). Po 1930 r. odszedł z życia politycznego, jednak 23 XI 1938 r. przyjął od prezydenta RP nominację na senatora, należąc do klubu OZN; pełnił tę funkcję aż do wybuchu II wojny światowej. Zmarł 21 X 1944 r. w Częstochowie.

¹⁰ *Postowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej...*, dz. cyt., s. 455–456; Ks. J. P., *Śp. Ks. Stanisław Dziennicki*, KDWi 26(1932), s. 92–93.

Ks. Stanisław Dziennicki urodził się 6 IV 1885 r. w parafii Niemysłów, pow. Poddębice. Święcenia kapłańskie przyjął w 1909 r. Po święceniach wyjechał na studia społeczno-polityczne do Lovanium i Paryża, gdzie uzyskał w 1912 r. tytuł licencjata. Po powrocie do kraju był wikariuszem w Milejowie (1912–1913), gdzie założył Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe. Zorganizował tam także wypożyczalnię książek oraz przygotowywał przedstawienia teatralne. Był też założycielem szkoły w Milejowie. Po roku pracy w tej parafii został kapłanem sióstr w Przyrowie (1913–1917), a następnie od 1917 r. prefektem w Koninie. Jako działacz społeczno-polityczny w Koninie był jednym z założycieli i wiceprezesem Polskiego Zjednoczenia Ludowego, a od 1919 r. Narodowego Zjednoczenia Ludowego. W czasie I wojny światowej był członkiem Oddziału Komitetu Niesienia Pomocy Ofiarom Wojny w Przyrowie, działaczem Rady Głównej Opiekuńczej, założycielem (1915 r.) i sekretarzem, a następnie prezesem zarządu okręgowego Związku Oświaty Ludowej w Radomsku i Koninie, członkiem Rady Zgromadzeń Rzemieślniczych i Towarzystwa Spółdzielczego „Księgarnia Polska” w Koninie. Będąc prefektem gimnazjum w Koninie został wybrany do pierwszego Sejmu Ustawodawczego RP. Pełnił też funkcję prezesa Klubu Sejmowego Zjednoczenia Ludowo-Narodowego. Po zakończeniu kadencji sejmowej w 1922 r. został przeniesiony do Włocławka na stanowisko kierownika drukarni diecezjalnej. W 1923 r. mianowano go proboszczem parafii Wilczyn, gdzie założył kółko rolnicze, którego był prezesem, koło gospodyń wiejskich, kasę spółdzielczą, mleczarnię spółdzielczą, koło hodowlane i dwa Stowarzyszenia Młodzieży Pol-

skiej. Był też prezesem i skarbnikiem dozoru szkolnego, prezesem budowy 7-klasowej szkoły powszechnej, założycielem kasy Stefczyka, wchodził do zarządu LOPP. Zmarł 15 XII 1931 r. w Wilczynie.

¹¹ Archiwum Diecezji Włocławskiej (ADWł), sygn. 320, Akta pers., s. 269; *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, dz. cyt., s. 368; W. G i s z t e r, *Śp. ksiądz Szczęsny Starkiewicz proboszcz i dziekan lipnowski*, KDWł 41(1958), s. 314–317.

Ks. Szczęsny Starkiewicz urodził się 2 VII 1881 r. w Piotrkowie Trybunalskim w rodzinie inteligenckiej. Świecenia kapłańskie przyjął w 1904 r. Po święceniach najpierw pracował jako wikariusz. Cieszył się wielkim uznaniem u ludzi. Kiedy więc w 1905 r. dragoni moskiewscy chcieli go aresztować za działalność społeczno-narodową, ludzie uzbrojeni w kosi i cepy czynnie stanęli w jego obronie. W 1916 r. na wiecu w Filharmonii w Warszawie wystąpił przeciwko H. Beselerowi. W czasie niewoli narodowej z racji swych wypowiedzi patriotycznych był w niełasce u władz rosyjskich, które odmawiały mu nie tylko pensji rządowej, ale nie chciały go zatwierdzić na proboszcza w Jedlnie, czy prefekta w Częstochowie. Jako proboszcz duszpasterzował w: Żurawiu k. Częstochowy (1916–1918), Lubieniu Kuj. (1918–1926), Grzegorzewie (1926–1932), Brzeźnie k. Sieradza (1932–1946), gdzie otworzył spółdzielnię czapniczą i w Lipnie (1946–1958). Od 1918 r. należał do twórców Polskiego Zjednoczenia Ludowego. Całe jego życie naznaczone było działalnością społeczną, oświatową i samorządową. W parafiach zakładał różne instytucje, pomagał budować też drogi. Z powodu jego radykalnych poglądów od 1918 r. do kurii diecezjalnej wciąż napływały na niego skargi, zarówno od władz państwowych, jak i ziemianstwa, a to w związku z jego radykalnymi wystąpieniami, kazaniem społecznymi i robotniczymi. Swoje kazania drukował w „Gościu Świątecznym”, jako dodatku do „Gazety Grudziądzkiej”. Jako poseł do sejmku starał się poprawić byt fernali i służby dworskiej. Był też zdecydowanym zwolennikiem reformy rolnej. Wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. pełniąc funkcję kapelana, za co został odznaczony Krzyżem Walecznych. Po II wojnie światowej przynależał do grupy tzw. „księży patriotów”. Zmarł w Lipnie 12 IX 1958 r.

¹² Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej (AACz), sygn. III 190, Akta personalne ks. Sędzimira; J. Z w i ą z e k, *Sędzimir Zygmunt (1881–1933)*, w: *Polski słownik biograficzny* (PSB), t. 36, Warszawa – Kraków 1995, s. 390–391; T. R z e p e c k i, *Sejm RP 1919*, Poznań 1920, s. 173, 175, 277, 280, 286.

Ks. Zygmunt Sędzimir urodził się 28 VII 1881 r. w Kole, w rodzinie inteligenckiej. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Seminarium Duchownym we Włocławku. Świecenia kapłańskie przyjął 31 XII 1903 r. Jeszcze jako diakon, a później jako neoprezbiter, był do 1906 r. kapłanem ordynariusza. W 1906 r. został prefektem w Gimnazjum Sióstr Nazaretanek w Częstochowie. Był też tam członkiem Rady Gminnej i dozoru kościelnego. Założył Towarzystwo Rzemieślniczo-Przemysłowe zrzeszające rzemieślników i właścicieli mniejszych przedsiębiorstw przemysłowych z terenu Częstochowy. Za zorganizowanie tzw. lotnej biblioteki (polskie książki) pod presją władz rosyjskich musiał zrezygnować z funkcji prefekta i został w 1908 r. proboszczem parafii Kamienica Polska k. Częstochowy, gdzie pracował do 1930 r. W parafii tej odnowił kościół, zbudował plebanię i nabył dla parafii ziemię. W 1911 r. zorganizował w swojej parafii spółkę włókienniczą „Tkacz,” której był prezesem. Firma „Tkacz” wyrabiała stylowe ornaty i kapy kościelne. Założył też Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, którego był prezesem. Ponadto był członkiem miejscowego dozoru szkolnego (od 1923 r.) oraz zarządu Polskiej Macierzy Szkolnej. Zorganizował też straż pożarną, a od 1917 r. pełnił funkcję prezesa Związku Kółek Rolniczych w powiecie częstochowskim oraz członka Powiatowej Rady Opiekuńczej. Był członkiem sejmiku powiatu częstochowskiego, a 11 I 1921 r. został prezesem Towarzystwa Pszczelarskiego okręgu częstochowskiego. W 1919 r. z okręgu częstochowskiego został wybrany na posła do Sejmu RP. Jako poseł do Sejmu Ustawodawczego i delegat rządu wyjechał 1 VII 1921 r. do Stanów Zjednoczonych, gdzie miał załatwić kwestie emigracyjne (przy okazji załatwiał w imieniu bp. S. Zdzitowieckiego sprawy związane z duszpasterstwem polonijnym kilku księży włocławskich). Po zakończeniu kadencji Sejmu Ustawodawczego w 1922 r. powrócił do Kamienicy Polskiej. Po podziale diecezji w 1925 r. pozostał na terenie diecezji częstochowskiej. W 1929 r. został kierownikiem budowy seminarium częstochowskiego w Krakowie, którego poświęcenie odbyło się 10 X 1930 r. Był również zaangażowany w modernizację gmachu Gimnazjum Biskupiego w Wieluniu, przy którym zbudował

wał bursę dla 16–20 biednych chłopców. Ordynariusz częstochowski 14 I 1930 r. powołał go na sekretarza Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej, zwalniając jednocześnie 14 I 1930 r. ze stanowiska proboszcza Kamienicy Polskiej. Rok później, 10 I 1931 r., bp T. Kubina mianował go dyrektorem Związku Instytucji Opiekuńczych i Stowarzyszeń Dobroczynnych „Caritas” w diecezji częstochowskiej. Jego zasługą było również zorganizowanie kilku kół inteligencji katolickiej. Zmarł 2 III 1933 r. w Częstochowie.

¹³ AACz, sygn. II 226, s. 1, Akta pers. ks. Wróblewskiego; J. Związek, *Patriotyczna działalność duchowieństwa katolickiego w Częstochowie w latach 1865–1945*, w: *Częstochowy drogi do niepodległości*, red. R. Szwed i W. Palus, Częstochowa 1998, s. 133–134; tenże, *Wróblewski Bolesław (1867–1951)*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. R–Ż, Lublin 1995, s. 194–195; tenże, *Życie i działalność ks. Bolesława Wróblewskiego (1867–1951)*, Częstochowa 2001.

Ks. Bolesław Wróblewski urodził się 19 VIII 1867 r. we wsi Rzuchów (parafia Chełmno n. Nerem) w rodzinie inteligenckiej. Po ukończeniu gimnazjum klasycznego w Kaliszu, w 1884 r. wstąpił do wrocławskiego seminarium duchownego. Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 21 XII 1889 r. Jako wikariusz pracował w parafiach: Warta k. Sieradza, w Częstochowie (w parafii św. Zygmunta, a następnie w parafii św. Barbary). Dnia 20 VI 1894 r. został proboszczem parafii Rędziny k. Częstochowy. Jego staraniem wybudowano tam kościół. Po 12 latach duszpasterzowania został przeniesiony do parafii Wolbórz k. Piotrkowa Tryb. (23 IV 1906 r.). Oskarżony przez władze carskie o wrogą działalność wśród miejscowej ludności, został pozbawiony probostwa i przez rok (1909 r.) nie mógł prowadzić żadnej działalności duszpasterskiej. Przebywał wówczas w Kaliszu. Dopiero w 1910 r. otrzymał probostwo w Praszce. Wkrótce dał się poznać jako działacz społeczny i patriota. Wielkie uznanie przyniosło mu kazanie wygłoszone w dniu 27 XI 1916 r. z okazji pogrzebu H. Sienkiewicza. W 1917 r. (22 VIII) został proboszczem parafii Św. Rodziny w Częstochowie. Dokończył budowę kościoła, który obecnie jest katedrą diecezji częstochowskiej. Organizował pomoc dla najbiedniejszych oraz utworzył sierocińce dla dzieci bezdomnych. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości został wybrany na posła do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. z ramienia endecji. Jako poseł należał do grona umiarkowanych posłów duchownych i rzadko zabierał głos z trybuny sejmowej. W Sejmie wystąpił 21 III 1922 r. w sprawie pozostawienia Sądu Okręgowego w Częstochowie. Jednocześnie wraz z posłami NZL zwrócił się o przywrócenie Sądów Pokoju w Kamienicy Polskiej, Mstowie i Truskolasach. W czasie II wojny światowej, mimo niemieckich represji, zajmował się dalej utrzymaniem zakładu dla dzieci bezdomnych. Dla ludności prowadził tanie kuchnie. Zmarł 7 VI 1951 r. w Częstochowie.

¹⁴ AAG, APP PI 111a, Protokół obrad; M. Piela, *Udział duchowieństwa w polskim życiu politycznym w latach 1914–1924*, Lublin 1994, s. 170–171; A. Ajnenkiel, *Historia Sejmu Polskiego*, dz. cyt., s. 32; R. Filipowski, *Po wyborach sejmowych*, KDWł 13(1919), s. 54–58.

¹⁵ R. Bender, *Kościół katolicki w Polsce odrodzonej wobec problemów narodowych i społecznych (1918–1939)*, w: *Życie polityczne w Polsce 1918–1939*, red. J. Zamowski, Wrocław 1985, s. 324; M. Piela, *Udział duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 175; H. Jabłoński, *Narodziny drugiej Rzeczypospolitej 1918–1919*, Warszawa 1962, s. 254; R. Bełcikowski, *Stronnictwa, partie, unie, kluby polityczne na ziemiach polskich w roku 1921*, Warszawa – Lwów 1921, s. 14. W Związku Ludowo-Narodowym było w 1919 r. – 13 księży; w Narodowym Zjednoczeniu Ludowym – 10; utworzonym w lipcu 1919 r. Narodowym Chrześcijańskim Klubie Robotniczym – 6; w Stronnictwie Katolicko-Ludowym – 2; w Zjednoczeniu Mieszczańskim – 1.

¹⁶ A. Łuczak, *Powstanie i działalność Zjednoczenia Ludowego i Polskiego Zjednoczenia Ludowego (1917–1918)*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1968, nr 10, s. 41–42; R. Bender, *Kościół katolicki w Polsce odrodzonej...*, art. cyt., s. 323–324; tenże, *Chrześcijańska myśl i działalność społeczna w zaborze rosyjskim w latach 1865–1918*, w: *Historia katolicyzmu społecznego...*, dz. cyt., s. 254–255.

¹⁷ C. Strzeszewski, *Chrześcijańskie stronnictwa polityczne*, w: *Historia katolicyzmu społecznego...*, dz. cyt., s. 461; R. Wapiński, *Narodowa Demokracja...*, dz. cyt., s. 27; tenże, *Roman Dmowski*, Lublin 1988, s. 33, 76–77, 81, 462.

¹⁸ R. Bender, *Kościół katolicki w Polsce odrodzonej...*, art. cyt., s. 324; M. Piela, *Udział duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 180.

- ¹⁹ A. Łuczak, *Powstanie i działalność Zjednoczenia Ludowego...*, art. cyt., s. 41–42;
- R. Bender, *Chrześcijańska myśl i działalność społeczna...*, art. cyt., s. 255.
- ²⁰ R. Filipowski, *Po wyborach sejmowych...*, art. cyt., s. 54–58.
- ²¹ M. Piela, *Udział duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 186.
- ²² T. Rzepecki, *Sejm RP 1919*, dz. cyt., s. 272.
- ²³ Biblioteka Sejmowa w Warszawie (BS) Komisje Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej, druk nr 2390 i nr 3790.
- ²⁴ T. Re k, *Fakty oskarżają*, Warszawa 1954, s. 34.
- ²⁵ A. Ajnenkiel, *Od rządów ludowych do przewrotu majowego*, Warszawa 1978, s. 99;
- M. Piela, *Udział duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 192. Komisja Rolna, przyjmując wniosek ks. posła S. Dziennickiego, uwzględniła też poprawki ks. posła S. Adamskiego określające obszar 60–100 ha dla okolic najgęściej zaludnionych (podmiejskich i przemysłowych), dla innych okolic 100–180 ha i kresów wschodnich do 400 ha. Zwyciężył wniosek mniejszości, za którym głosował m.in. ks. S. Starkiewicz.
- ²⁶ T. Re k, *Fakty oskarżają*, dz. cyt., s. 150.
- ²⁷ M. Piela, *Udział duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 190.
- ²⁸ Tamże, s. 192.
- ²⁹ Tamże, s. 197–198.
- ³⁰ Tamże, s. 203.
- ³¹ Tamże, s. 204.
- ³² Tamże, s. 206.
- ³³ Tamże, s. 205; J. Związek, *Życie i działalność ks. Bolesława Wróblewskiego...*, dz. cyt., s. 46–48; Ks. poseł B. Wróblewski zwrócił się do Sejmu o uchwalenie na ten cel kredytu w wysokości 5 mln. marek.
- ³⁴ M. Piela, *Udział duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 205. Wniosek został przyjęty przez Sejm.
- ³⁵ M. Piela, *Udział duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 208–214.
- ³⁶ *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej...*, dz. cyt., s. 480; T. Rzepecki, *Sejm RP 1919*, dz. cyt., s. 272–281; M. Pietrzak, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926*, Warszawa 1969, s. 116–117.
- ³⁷ BS, Komisje Sejmu Ustawodawczego RP, druki 2390 i 3790; T. Górski, *Olszański Ignacy*, w: PSB, t. 24, Wrocław 1979, s. 2.
- ³⁸ BS, druk nr 1551.
- ³⁹ BS, Skorowidz osobowy, s. 266–279; *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, dz. cyt., s. 127.
- ⁴⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 III 1921 r., Dz. U. RP, 1921, nr 44, poz. 267.
- ⁴¹ Ordynacja wyborcza do Sejmu z 28 VII 1922 r., Dz. U. RP 1922, nr 66, poz. 590; Ordynacja wyborcza do Senatu z 28 VII 1922 r., Dz. U. RP 1922, nr 90, poz. 829.
- ⁴² J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, s. 155.
- ⁴³ *Odezwa pasterska biskupów polskich w sprawie wyborów*, KDWi 16(1922), s. 267.
- ⁴⁴ R. Filipowski, *Duchowieństwo a wybory*, KDWi 16(1922), s. 393; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej...*, dz. cyt., s. 474–479. Okręgów wyborczych do Sejmu i Senatu I, II, III kadencji było w Polsce 17. Każdy z tych okręgów dzielił się na obwody głosowania obejmujące ok. 3 tys. mieszkańców. W diecezji kujawsko-kaliskiej okręgami wyborczymi do Sejmu były: Włocławek – 10, Konin – 15, Kalisz – 16, Częstochowa – 17, Piotrków Trybunalski – 18, Łódź – 14. Wszystkie listy kandydatów ubiegających się o mandat do Sejmu czy Senatu dzieliły się na listy okręgowe i listy państwowe. Do Senatu w diecezji włocławskiej były tylko dwa okręgi: warszawski (nr 2) i łódzki (nr 14).
- ⁴⁵ S. Zdzitowiecki, *O modłach na intencję wyborów*, KDWi 16(1922), s. 273.
- ⁴⁶ S. Zdzitowiecki, *Rozporządzenie diecezjalne*, KDWi 16(1922), s. 369–370.
- ⁴⁷ Dla przykładu w parafii Wieniec k. Włocławka na Chrześcijański Związek Jedności Narodowej (lista nr 8) głosowało 647 osób, na socjalistów (lista nr 2) – 42, na Centrum (lista nr 12) – 153, na PSL „Wyzwolenie” i „Lewica Ludowa” (lista nr 3) – 156, inne ugrupowania uzyskały tylko po parę głosów. – Archiwum parafii Wieniec, Kronika parafialna, s. 107–108.
- ⁴⁸ S. Sierpowski, *Historia najnowsza (1918–1939)*, dz. cyt., s. 46–47.

⁴⁹ AAG APP I 194, nr 77; S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 328.

⁵⁰ *Zjazd biskupów w Częstochowie*, KDWi 16(1922), s. 275; Archiwum Diecezjalne w Lublinie, Rep. 61 I 1, Protokół Komitetu Biskupów 4–5 III 1922; S. Dzditowiecki, *Wybory do sejmiku i senatu*, KDWi 16(1922), s. 271. Z listy Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej (nr 8) weszli: abp Teodorowicz i bp A. Sapięha, którzy jednak 9 III 1923 r. złożyli swoje mandaty.

⁵¹ ADWi, Akta pers. z l. 1903–1959, sygn. 218 oraz spuścizna rękopiśmienna (korespondencja, zapiski); S. Librowski, *Nawrocki Stanisław Ignacy*, w: PSB, t. 22, Wrocław 1977, s. 630; *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, dz. cyt., s. 191–192.

⁵² J. Kos, *Ks. infułat Władysław Matus – Józef Malkiewicz*, KDWi 76(1993), s. 167–178.

⁵³ W. Pogorzelski, *Referaty na zjeździe dziekanów i delegatów*, KDWi 16(1922), s. 297–298.

⁵⁴ S. Dzditowiecki, *Rozporządzenia diecezjalne*, KDWi 17(1923), s. 330.

⁵⁵ S. Sierpowski, *Historia najnowsza (1918–1939)*, dz. cyt., s. 88.

⁵⁶ *List pasterski biskupów polskich w sprawie wyborów*, KDWi 21(1927), s. 359–363; S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 331. W liście pasterskim biskupi przestrzegali również wiernych przed komunizmem.

⁵⁷ S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 333; J. Pietrzak, *Czy kardynał August Hlond był zwolennikiem sanacji?*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1981, s. 84.

⁵⁸ ADWi, pers., sygn. 348; W. Giszter, *Śp. ks. Stanisław Śmietanko*, KDWi 52(1958), s. 317–320.

⁵⁹ *Ogłoszenie Urzędowe*, „Słowo Kujawskie” 11(1928), nr 69(9 III), s. 4. Posłem z listy Chrześcijańskiej Demokracji został Fr. Zieliński. Natomiast prefekt, ks. S. Wojsa został zastępcą posła i wchodził w skład Prezydium Zarządu Okręgowego Chrześcijańskiej Demokracji we Włocławku.

⁶⁰ *Wybory do Senatu*, „Słowo Kujawskie” 11(1928), nr 70(10 III), s. 3; R. Kaczmarek, *Pogorzelski Walery*, w: PSB, t. 27, Wrocław 1982, s. 216–217.

⁶¹ Przy tej okazji warto przypomnieć, że w wyborach do Sejmu II kadencji, np. w parafii Koźminek k. Kalisza wygrała mniejszość narodowa żydowska – 274 głosy, na drugim miejscu była endecja – 236 głosów, a dopiero na trzecim miejscu był BBWR – 223 głosy. Kolejne miejsca zajęli: PPS – 146; mniejszość niemiecka – 117 i PSL „Wyzwolenie” – 88 głosów. (ADWi, Parafia Koźminek, sygn. 4, s. 11). Natomiast w okręgu włocławskim – nr 10 wybory do Sejmu wygrało BBWR i Polski Blok Katolicki „Piasta” i ChD, a do Senatu BBWR i Mniejszości Narodowe. (*Jednolity front katolicki i narodowy we Włocławku*, „Słowo Kujawskie” 11(1928), nr 73(13 III), s. 1; *Wybory do Senatu*, tamże, nr 74(14 III), s. 1; Z. Waszkiewicz, *Życie polityczne Włocławka w latach 1918–1939*, w: *Włocławek. Dzieje miasta*, t. 2, Włocławek 2001, s. 50). Z kolei w parafii Grzegorzew, okręg 15, obejmujący powiaty: Konin, Słupca, Koło, Łęczycza na 7066 uprawnionych do głosowania, głosowało 6276. Najwięcej głosów oddano na listy nr 7 (Narodowa Partia Robotnicza) – 3198 głosów, nr 4 (Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund” w Polsce) – 1539 głosów i nr 1 (BBWR) – 896 głosów. (ADWi, Akta parafii Grzegorzew, sygn. 9, s. 150–151).

⁶² *Potrzeba wielkich przykładów*, KDWi 22(1928), s. 104.

⁶³ *W sprawie wyborów*, KDWi 24(1930), s. 325; S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 333–334.

⁶⁴ B. Krzywobłocka, *Chadecja 1918–1937*, Warszawa 1974, s. 219–220; Z. Waszkiewicz, *Życie polityczne Włocławka...*, art. cyt., s. 56. W wyborach do sejmiku zwyciężyła sanacja (BBWR) uzyskując 56% głosów w sejmie i 75 mandatów w senacie. Klęskę poniosły partie centrolewicowe uzyskując tylko połowę głosów w stosunku do wyborów w 1928 r. W okręgu włocławskim najwięcej głosów otrzymał BBWR (12811), a na drugim miejscu była Lista Narodowa (7102). Do Senatu najwięcej głosów uzyskał BBWR (8532), a po nim Związek Obrony Prawa i Wolności (6045).

⁶⁵ W parafii Koźminek, należącej do diecezji włocławskiej, wybory wygrały stronnictwo narodowe (838 głosów), na drugim miejscu byli socjaliści (631 głosów), a na radykalne stron-

nictwa kandydujące z unieważnionej listy nr 7 oddano 544 głosy. – ADWł, Parafia Koźminek, sygn. 4, s. 36.

⁶⁶ J. Pietrzak, *Czy kardynał August Hlonda...*, art. cyt., s. 91–92; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej...*, dz. cyt., s. 475–479. Zgodnie z ordynacją wyborczą z 8 VII 1935 r. wybory miały charakter większościowy; głosowano na osoby. W diecezji wrocławskiej okręgami wyborczymi były: Wrocławek – nr 10, Koło – nr 12, Kalisz – nr 20, Sieradz – nr 21.

⁶⁷ ADWł, Parafia Koźminek, sygn. 4, s. 150–151. W parafii Koźminek przyznano prawo głosowania księżom i np. Katolickiemu Stowarzyszeniu Kobiet (KSK). Do Kolegium Wyborczego należało wysłać dwie przedstawicielki z okręgu, by tam wybrać 4 kandydatów do Sejmu. Nie przyznano już jednak prawa głosowania KSK na kandydatów do Kolegium Wyborczego do Senatu. Kandydatów do Kolegium Wyborczego do Senatu w Łodzi z okręgu Kalisz-Turek wybrano dwóch: ks. W. Bliźnińskiego z Liskowa i Jerysz z Tłokini. Ks. W. Bliźniński nie wszedł jednak do Senatu II kadencji.

⁶⁸ S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 336; „Tygodnik Polski” 3(1935), s. 583.

⁶⁹ AAG APP I 135, Pismo kard. Kakowskiego do kard. Hlonda z 14 VII 1935 r.; tamże, Listy biskupów: Sapięhy i Łukomskiego do kard. Hlonda; AAG APP I 105, List kard. Hlonda do kard. Kakowskiego z 22 VII 1935 r.; A. Ajnenkiel, *Historia Sejmu Polskiego...*, dz. cyt., s. 182–194. Za bojkotem wyborów byli biskupi: Przeddziecki, Łukomski i Sapięha.

⁷⁰ *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej...*, dz. cyt., s. 475–479; B. Krzywo-błocka, *Chadecja...*, dz. cyt., s. 115–118. Odniesione zwycięstwo w wyborach przez obóz rządowy nie odzwierciedlało faktycznego stanu układu sił politycznych. I tak np. Sprawozdanie Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego z ostatnich 3 miesięcy 1935 r. wskazuje, że BBWR na Kujawach wschodnich i ziemi dobrzyńskiej nie przejawiał żadnej działalności i nie miał poparcia społeczeństwa (aktywność przejawiało SL).

⁷¹ S. Librowski, *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji wrocławskiej*, Wrocławek 1947, s. 28–29; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej...*, dz. cyt., s. 410–411; *Posłowie na Sejm II Rzeczypospolitej. Ofiary wojny i okupacji*, red. G. Mazur, Warszawa 2005.

Ks. Stefan Downar urodził się 13 VIII 1886 r. w Wieruszowie, pow. Wieluń. Po ukończeniu wrocławskiego seminarium duchownego, dn. 18 VI 1911 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako neoprezbiter został skierowany na wikariat w Widawie, a po roku przeniesiony został na stanowisko prefekta do Koła (1912), a następnie do Parzna (1913–1914). W następnych latach był prefektem w Łasku (1914–1916) i w gimnazjum humanistycznym w Pyzdrach (1916–1928 r.), gdzie przyczynił się w znacznym stopniu do jego powstania i rozwoju. W 1925 r. ukończył Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Poznańskiego i otrzymał dyplom nauczyciela kwalifikowanego do nauczania historii powszechnej w szkołach średnich i seminariach nauczycielskich. W 1925 r. został radnym miasta Pyzdry oraz członkiem Sejmiku i Wydziału Powiatowego w Słupcy. Był też członkiem Rady Powiatowej w Koninie. Dnia 29 1928 r. został mianowany proboszczem parafii Pyzdry. Jako duszpasterz przyczynił się do odnowienia kościoła parafialnego i poklasztornego. Po wyborze na postą bp K. Radoński zaproponował mu mniejszą parafię Zbrachlin, k. Nieszawy, na którą przeniósł się 18 XII 1935 r. W 1937 r. został odznaczony Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zginął 4 V 1942 r. w obozie koncentracyjnym w Dachau.

⁷² S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 337.

⁷³ *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej...*, dz. cyt., s. 470.

⁷⁴ S. Wilk, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce...*, dz. cyt., s. 336–337; Z. Skrobicki, *Bliźniński Waclaw...*, poz. cyt., s. 19.